

Evoluționism, cultură și psihopatologie (expunere)

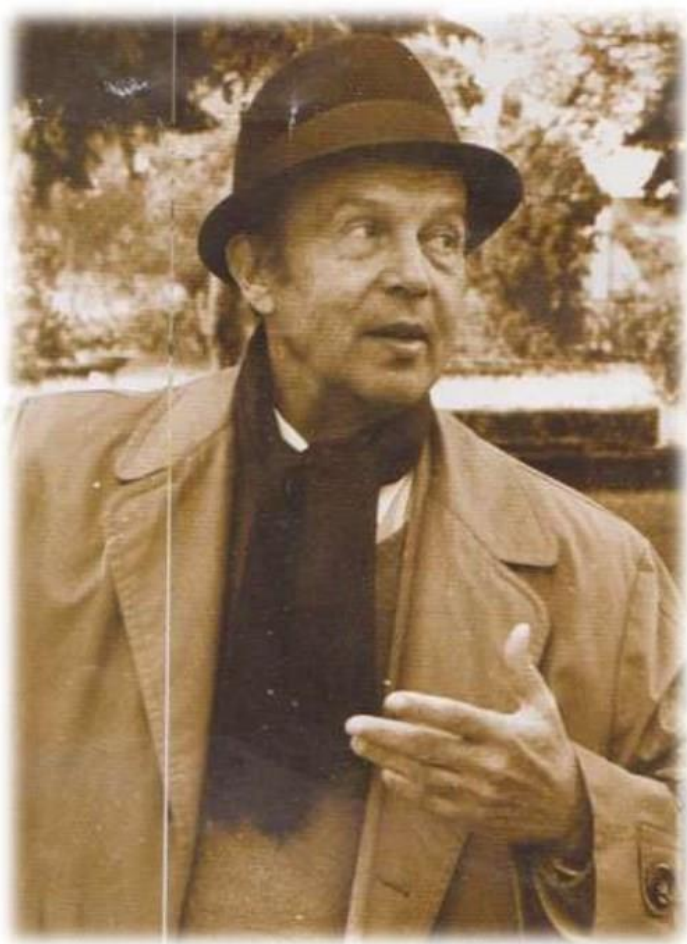
Iași, 2012

Întrebarea: ”Ce e tulburarea mentală?” e un subiect ce m-a interesat toată viața, petrecută la sfârșitul mileniului doi și la începutul mileniului trei.

La cumpăna dintre sec. XX și XXI, problema era capturată de medicina psihiatrică. Așa că, personal, am trăit peste jumătate de veac alături de modelul medical, împreună cu persoane deosebite.

Dintre cei pe care i-am avut alături în această vreme în grădina psihiatriei, se află profesorul Petre Brânzei care, cu sufletul său mare, bătuse cale lungă până la Timișoara, în 1968, să mă sprijine în susținerea Tezei de doctorat. Profesorul Petre Brânzei lansase în acea vreme la Socola conceptul unei psihiatrii bio-psiho-sociale. Concept care, peste mai mulți ani, a fost adoptat și în plan mondial, invocându-se însă altă paternitate. Dar maestrul meu firesc a fost profesorul Eduard Pamfil, la Cluj și la Timișoara.

Profesorul Pamfil ne-a oferit nu doar experiența de vârf a Franței – prin legăturile sale cu Lhermitte, Guiraud și mai ales Ey – ci și o largă deschidere culturală, antropologică și științifică.

Prin cercul de discuții interdisciplinare pe care l-a patronat la Clinica Psihiatrică din Timișoara, începând din anii 60, cei de acolo am putut fi în rând cu mersul ideilor din Europa, din lume. Mai ales că întrebarea „Ce e tulburarea mentală?” se învâluie de multiple rezonanțe. De aceea în jurul său simți pulsul ideilor vremii.

Alături de mulți alții, am asistat, în jurul Profesorului Pamfil, la nașterea, maturizarea, expandarea, metamorfozarea și uneori diluarea unor orizonturi de gândire, ideologii, paradigme științifice, idei care erau dezbătute în cercul de discuții interdisciplinare ce se țineau la Clinica de

Psihiatrie, sub patronajul Prof. Pamfil:

☐ psihanaliza	☐ bionica
☐ existențialismul	☐ teoria sistemelor
☐ teatrul absurdului	☐ teoria rețelelor neuronale
☐ structuralismul	☐ inteligența artificială
☐ comportamentalismul	☐ hermeneutica
☐ lingvistica generativă	
☐ cibernetica	

☐ neopozitivismul

☐ teoria teoriilor

științifice

☐ determinismul

nonlinear

☐ teoria fractalilor, a

catastrofelor, a

jocurilor

☐ mișcarea New Age

☐ logica deontică și cea a

acțiunii

☐ jocurile de limbaj

☐ filosofia minții

☐ fenomenologia

☐ cognitivismul

Era prezentă la Timișoara în anii 60 o mișcare artistică de avangardă în artele plastice, literatură, chiar în filosofie.

Cum să stea psihiatria deoparte?

Ce e tulburarea mentală?

Mi-am început cariera de psihiatru într-o perioadă în cultura continua să aibă un cuvânt de spus în problematica nebuniei.

Dar, prin anii 60, suportul științific al etiopatogeniei bolilor mentale în cadrul disciplinei psihiatriei ajunsese destul de fragil. Am asistat în cursul tinereții mele la invazia mișcării hippy și doctrinei antipsihiatrice. Am asistat, concomitent, la pașii făcuți de americani pentru a reda psihiatriei statutul de știință medicală.

Am asistat la apariția DSM III. Lansarea internațională a DSM III s-a făcut la Congresul Mondial de Psihiatrie de la Viena din 1983. L-am ascultat acolo pe Robert Spitzer cu scepticism, la fel ca toți psihiatrii europeni.

La următorul Congres Mondial, de la Atena, din 1989, alături de Juan Mezzich, am fost prezent la victoria sistemului DSM III.

Nebunia era din nou pusă în chingile solide ale științei medicale, într-o viziune pozitivistă, neokraepelineană. Era vorba de boli - de fapt de „tulburări psihice și comportamentale” - identificabile după criterii precise, prin simptome al căror suport se află, desigur, în disfuncționalitatea creierului.

Modelul biomedical a luat în stăpânire nebunia. Și, de atunci, genetica și neuroștiințele oficiale se tot străduiesc să afle cauzele tulburărilor mentale.

Ne aflăm pe drumul unui progres indiscutabil. Dar, oare, la întrebarea „Ce e tulburarea mentală?” se poate răspunde simplu: o boală ca toate celelalte?

Nu strică să privim puțin înapoi, în scurta istorie a umanității la care avem acces, privitor la statutul socio-cultural al nebuniei.

Nebunia ca posesiune demoniacă

Toată lumea știe că, în multe societăți, tulburarea mentală – precum și alte stări maladive – erau considerate ca datorându-se posesiunii individului de către spirite. Acestea intrau în trup și în suflet fără voia lui, îl chinuiau, îi perturbau funcționarea corpului și a minții.

Pentru alungarea spiritelor (rele) posedante, se foloseau diverse metode:

- alungarea fizică, lovind pacientul sau făcând zgomote;
- mutarea spiritului într-un animal ce era alungat;
- exorcism prin pronunțarea de formule magice;

- descântece sau slujbe.

Când eram copil, în Banat, am asistat la multe slujbe făcute de bunicul meu, care era preot, pentru alungarea diavolului din oameni. Dar astfel de slujbe se practică și azi.

Cât privește prima metodă menționată, în 1961, la Siret, unde-i făceam pe atunci o vizită profesorului Eduard Pamfil ce era marginalizat acolo, am asistat la alungarea duhului unei fiare dintr-un om ce se simțea posedat de un lup: stătea în patru picioare și urla ca lupul. Profesorul Pamfil a obținut curent electric de la un acumulator de mașină și, cu doi electrozi purtați pe corpul pacientului, a alungat duhul lupului din el. Astfel încât întreaga familie l-a îmbrățișat fericită.

Exorcism

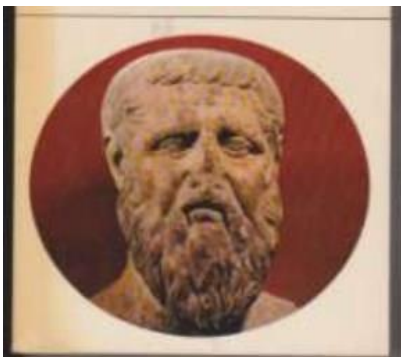
Cât despre a doua metodă de alungare a spiritelor malefice din posedați, cea a mutării lor într-un animal, o întâlnim în Evanghelia după Luca:

„Ajungând Iisus cu corabia în ținutul Gherghesenilor,... l-a întâmpinat pe uscat un bărbat care avea demon și care de multă vreme nu mai punea haină pe el și în casă nu mai locuia, ci prin morminte...Iisus poruncește duhului necurat să

iasă din om....și iese o legiune de demoni pe care-i mută într-o turmă de porci pe care-i alungă în mare...Și oamenii au venit să vadă întâmplarea și l-au găsit pe om îmbrăcat și întreg la minte, șezând jos, la picioarele lui Iisus...”

Acest pasaj e pus de Dostoievski ca motto la romanul său „Demonii”. Căci, așa ceva ar fi dorit scriitorul și profetul rus să se întâmple și cu „demonii” din sufletul Rusiei și să o regenereze

Nebunia înaltă

Posesiunea demoniacă clasică coboară omul din statutul său normal de ființare într-un rang inferior, subuman. Dar ființele supranaturale pot sprijini și înălțarea omului spre zone valorice. În lumea spirituală a Greciei antice și această stare era desemnată ca nebunie.

În dialogul „Phaedros”, Platon descrie patru forme de nebunie. Una

e arta prezicerii viitorului, „mantike”, cuvânt pe care Platon vrea să îl deducă din „mania”. Apoi e arta de a interpreta zborul păsărilor. A treia formă de nebunie vine însă de la posedarea sufletului de către Muze.

„Dacă se înstăpânește asupra unui suflet curat și gingaș, această nebunie îl stârnește și-l exaltă și-l mână către cântări și felurite poezii... acest soi de nebunie este dată de zei, spre fericirea lor. A patra formă de nebunie e dragostea, în care omul e posedat de zeul Eros.

Deci, atunci când e inspirat, omul nu e singur, ci e posedat de zei. Acesta e sensul expresiei de „entuziasm”, de încorporare (en) a zeului (teos). Cu alte cuvinte, nebunia înaltă a dragostei, a creației artistice și prefigurarea viitorului, presupun înălțarea omului în sfere ontologice zeicești, care depășesc condiția sa obișnuită pieritoare. În cele din urmă, tot de o înstrăinare, de o alienare e vorba.

Ideea va fi reluată de Romanticism în sensul înrudirii dintre geniu și nebunie.

Nebunia crucii

Pe lângă variantele nebuniei înalte, comentate de Platon, - prefigurarea viitorului, creația poetică și dragostea ce te face să rezonezi împreună cu celălalt – spre sfârșitul culturii greco-romane mai apare în scenă o variantă, formulată în cadrul creștinismului propagat de Pavel. În Epistola către Corinteni putem citi:

“(Cap. I, 18)...Cuvântul crucii pentru cei ce pier e o nebunie;

pentru noi însă, pentru cei ce ne mântuim, este puterea lui Dumnezeu...

(Cap. I, 25)....Pentru că nebunia lui Dumnezeu este mai înțeleaptă decât înțelepciunea oamenilor.... (I, 27).....și Dumnezeu și-a ales pe cele bune ale lumii ca să rușineze pe cei înțelepți....”

Filosofii și îndoiala lor

Cine erau oare înțelepții pe care-i face să se rușineze nebunia crucii? Nu puteau fi alții decât filosofii școlilor de pe atunci, stoicii, epicurienii și mai ales scepticii vremii. Criteriul credinței dădea rost și sens paradoxurilor și contradicțiilor în fața cărora se oprea speculația rațională, punând totul la îndoială.

Îndoiala se insinua ca o prezență a diavolului în mintea oamenilor, care-i împiedică să îmbrățișeze “nebunia crucii”.

Adâncirea în subiectivitate

„Este în noi ceva mai adânc decât noi înșine....”, va spune mai târziu Augustin.

Aceste adâncimi ale „doctei ignoranței”, în care coexistă opuzii, alimentează și ele nebunia cea bogată, o nebunie fecundă și cu sens. Nebunie ce se desfășoară la un pol opus față de minusul, de deficitul nebuniei joase, a nebuniei celor bolnavi, nebunie care însingurează și sterilizează.

Căci nebunia bolii omenești, supunându-se condiției generale a bolii, se află sub semnul neputinței, al incomprehensibilității, al drumului spre

tăcere, spre moarte.

Între nebunia înaltă, a creației, și nebunia joasă, dezorganizantă, a bolii psihice, cum ne putem oare apropia, în mijlocul logosului culturii, de aceste extreme ale existenței umane?

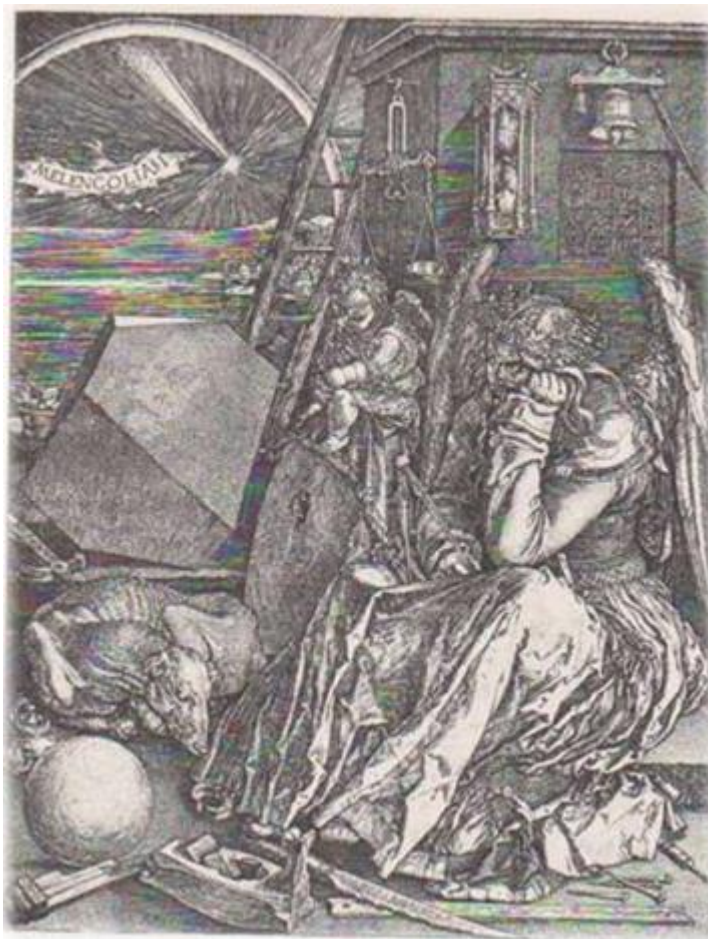
Nebunia în Renaștere

Vremea Renașterii europene a permis o afirmare în mijlocul expresivității comunitare, al zonelor de mister ale nebuniei, prin manifestările speciale ale melancoliei și maniei.

Renașterea europeană a constatat, în esență, în redescoperirea și reafirmarea culturii eleniste a umanismului greco-roman. Cu toată retorica și astrologia pe care aceasta le-a cultivat, cu întreaga magie și dezinhibiție expansivă ce i-a fost proprie.

O primă poveste a acestei epoci o găsim în peripețiile melancoliei.

Melancolie și înțelepciune

Melancholia se număra printre bolile psihice pe care medicina hipocratico-galenică le identificase în Antichitate. Ea se datora, conform acesteia, excesului de bilă neagră, una dintre cele patru umori – alături de bila galbenă, sângele și flegma.

În acest sens, melancholia reprezenta și unul dintre cele patru temperamente, conform sistemului cuaternar ce se punea în corespondență cu

cele patru elemente, cu cele patru umori, cu cele patru anotimpuri, cu vârstele vieții ș.a.m.d.

Melancolicul, ca tip temperamental și ca bolnav, a străbătut Evul Mediu mediat de cultura islamică și, împreună cu medicina hipocratică, s-a reactivat în Renaștere. Dar acum sufletul omului era înțeles ca venind din cer, din zona stelară incoruptibilă, pentru a se uni cu trupul la naștere. În cursul acestei coborâri el trecea pe lângă planeta care patrona data nașterii, împrumutând materia și calitățile acesteia. În cazul melancolicului, era vorba de Saturn.

Melancolie și înțelepciune

În Renaștere, neoplatonicianul Marsilio Ficino, prietenul lui Lorenzo Magnificul din Florența, a dezvoltat tema melancoliei saturniene. Era vorba de varianta „caldă” a melancoliei, care conferă persoanei o serie de calități: propensiune spre meditația metafizică, raționament abstract, facultate contemplativă, darul divinației, înțelegerea lumii sub „speciae aeternitas” ș.a.m.d.

Aceste calități de înțelepciune și cunoaștere le repetă Agrippa, al cărui text stă la baza gravurii lui Durer, Melancolia I. Și la fel Tommaso Campanella, care vorbește despre “înțelepciunea melancolicilor puri”.

Deci, în Renaștere, melancolia a căpătat virtuțile înțelepciunii.

Dar mania?

Teoretic, mania nu s-a bucurat de o astfel de elaborare și argumentare.

Dar ea se afirmă în Renaștere în mii de feluri, e prezentă peste tot. Documentul de referință este celebra carte a lui Erasmus „Elogiul nebuniei”.

Nebunia vorbește aici la persoana întâi. Ea ține un discurs în care își face elogiul. Vechile obiceiuri și comportamente, convingerile încetățenite și argumentele înțelepciunii tradiționale, toate sunt deșertăciuni. Ele nu rezistă în fața nestăpânitei afirmări vitale, pline de veselie, hedonism și umor pe care nebunia o desfășoară. Ea, nebunia, este adevărata înțelepciune. Ce e interesant în acest discurs clasic e utilizarea termenului grecesc „moria” - în grecește ea se numește „Encomion moriae” -, același cuvânt pe care-l folosea Pavel pentru a denunța deșertăciunea înțelepților acestei lumi, în numele nebuniei crucii.

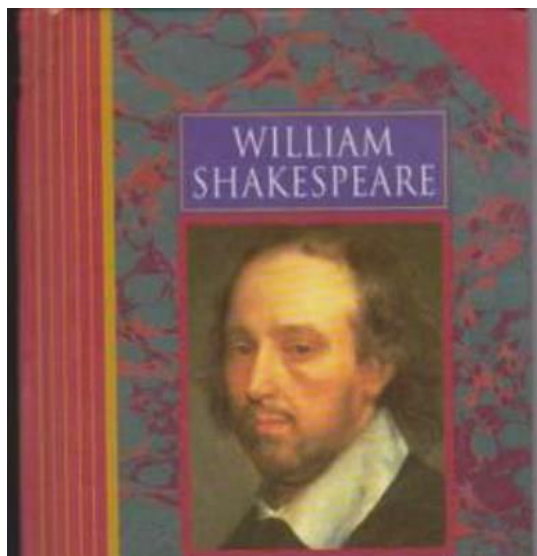
Nebunul de curte

Nebunia vitală, care invadează viața de zi cu zi a Renașterii, are caracteristicile evidente ale stărilor hipomaniacale, marcate de volubilitate și sociabilitate.

Figura cea mai pregnantă este cea a nebunului de profesie ce era angajat la curtea regilor și prinților.

Acesta se comporta așa cum știm toți, dezinhibat motor, făcând tumbe ca un saltimbanc. Îmbrăcat multicolor, el avea tunică, sceptru și marota. Era logoreic, maestru în jocuri de cuvinte și asociații de idei surprinzătoare. Dar, mai ales, el inducea în jur buna dispoziție prin glume, producea o atmosferă de petrecere, spunând, așa cum face maniacalul, adevărul în mod direct, în față, fără reticențe. De aici derivă și funcția sa socială majoră, de a fi singura voce a adevărului în fața autocrației. Acolo unde nebunul, cu permisivitățile sale de limbaj, a dispărut, s-a instaurat tirania.

Înțelepciunea nebunului

Cazul nebunului de curte mai e important din două motive. O dată pentru că această meserie necesita realmente o minte vioaie și inteligentă, perspicace, dublată de o mare cultură. El trebuia să știe istorie, literatură, poezie, să inventeze glume și pilde; pe scurt, era personajul cel mai dotat de la curte, adevăratul înțelept al vieții curente, practice, lăsând melancolicului înțelepciunea contemplativă.

Nebunia și jocul

În al doilea rând, nebunul de curte e important deoarece subliniază importanța permisivităților, a libertăților neconstrânse în cadrul jocului. Perenitatea funcției sale e evidentă dacă ne gândim că în jocul de șah, venit din orient, el stă tot alături de dezimplicare și un exces

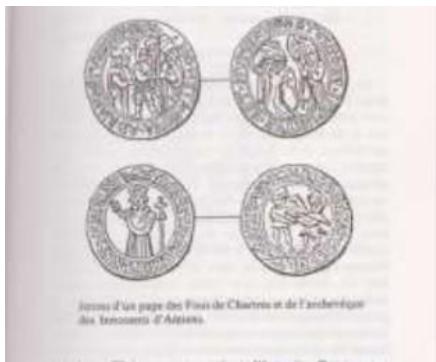
necesar uneori, eficient dacă știi cum să-l folosești.

Sărbătoarea și triumful nebuniei

Nu se poate încheia povestea nebuniei în Renaștere fără a se invoca sărbătorile.

La sfârșitul Evului Mediu, timp de câteva secole, a provocat scandal în ierarhia și administrație ecleziastică „Sărbătoarea nebunilor” sau “inocenților”. Aceasta avea loc cu ocazia Anului Nou și era practică mai ales de clerul inferior. Toate regulile erau răsturnate și rolurile inversate în practicarea slujbei. Diaconii și arhidiaconii, copiii din cor se deghizau cu măști, se travesteau

chiar în femei, în haine de nebun sau de teatru, se răspândeau în public, alegeau un alt episcop sau papă, proferau blesteme, înjurături, vorbe grosolane, bufonerii etc. Totul dura până după Anul Nou. În 1444 Universitatea din Paris a încercat din răspuțeri să elimine astfel de manifestări. În unele locuri, sărbătoarea era închinată măgarului.

De fapt, ceea ce se petrecea era manifestarea în mijlocul ritualului

creștin a ancestralei sărbători de reînnoire a anului, descrisă încă din epoca romană în Saturnaliile lui Macrobius.

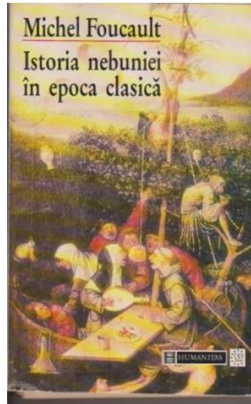
Totul consta în mimarea „lumii pe dos”, a instaurării haosului total; fapt necesar reînnoirii anului, apariției unui nou cosmos.

Această stare de anulare de moment a structurilor și ierarhiilor sociale, cu dezinhibiție și permisivitate totale, este de fapt matricea oricărei sărbători. Și în același timp a stării hipomaniacale, așa cum o întruchipa nebunul vieții practice. Cel pe care regii îl țineau pe atunci la dreapta lor.

Se termină sărbătoarea și jocul, vine rațiunea și face

curățenie și ordine

La capătul Renașterii, atunci când începe să se instaureze epoca clasică a Rațiunii, a iluminismului, această nebunie hipomaniacală a Renașterii intră în crepuscul. Se topește spiritul Decameronului, al lui Don Quijote, al nebunilor din piesele lui Shakespeare. Apar câmpurile de concentrare ale Spitalelor generale, multe dintre ele organizate pe locul fostelor leprozerii, în care nebunii sunt închiși alături de vagabonzi, cerșetori, magicieni, prostituate, delincvenți și alți marginali și indezirabili social.

Rațiunea, care ordonează și face lumină peste tot, împarte oamenii în mod tranșant în raționali și neraționali. Nebunii fac parte din ultima categorie.

Acesta e scenariul pe care-l analizează Foucault în celebra sa carte „Raison et deraison. Histoire de la folie à l'âge classique”.

Nebunia nu se mai infiltrează, nu se mai insinuează în viața noastră, propunând pe poziția de înțelept teoretic pe melancolic și de înțelept practic pe hipomaniacal.

Acum oamenii trebuie să fie serioși și raționali.

Închiderea nebuniei în câmpuri de concentrare în Epoca Clasică

Astfel închisă, după ziduri, despărțită de marea societate, nebunia va rămâne și după ce va deveni o disciplină clinică medicală în secolul XIX.

Disciplină ce se numește psihiatrie și îngheșuie nebunia în modelul

medical.

Dar oare în această vreme, a dominării rațiunii, nimic din ceea ce aduce în scenă nebunia nu-și poate face vreun loc?

Să întrebăm filosoful.

Există oare vreo urmă a nebuniei în mentalitatea epocii Clasice?

Îndoiala lui Descartes

Constantin Noica și-a început cariera în cultura românească publicând despre Descartes: „Mathesis sau despre bucuriile simple”.

Prin ce a rămas oare celebru Descartes? Răspunsul e simplu: prin

răspunsul său la drama îndoielii ce caută certitudine.

De când scepticismul antic a arătat că ne putem îndoii de toate, Descartes argumentează că, dacă coborâm pe acest drum în interiorul subiectivității noastre, ajungem într-un loc în care trebuie să ne oprim:

de faptul că ne îndoim; deci că cugetăm; deci existăm”

„Dubito ergo cogito; cogito ergo sum”

Diabolica tentație a îndoielii și calmul seren al ordinii

Dar îndoiala e și un simptom psihopatologic dintre cele mai importante. Spre deosebire însă de Descartes, obsesivul, nedotat cu capacitatea de sinteză a filosofului, nu se oprește niciodată din îndoială. Fapt pe care l-a subliniat Cioran în cartea „Demiurgul cel rău”.

Cât îl privește pe Noica, el trece pe lângă îndoiala obsesivă și

carteziană, pentru a se opri la o altă mare temă ce-l preocupă pe obsesiv, cea a ordinii.

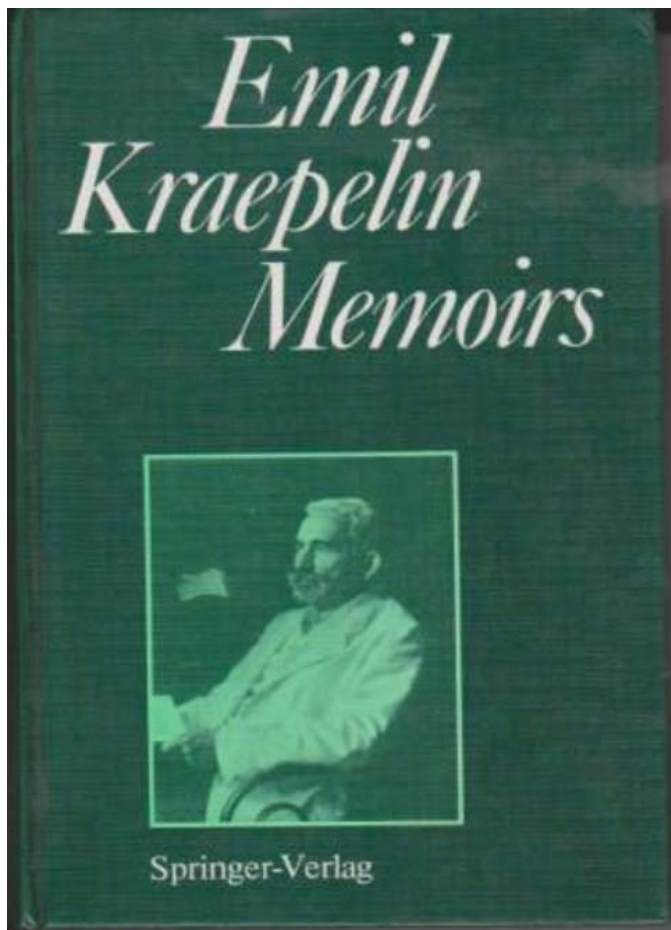
„Pentru a se declanșa devenirea, lumea trebuie întâi să intre în ordine”

scrie Noica în „Ontologia” sa.

Medicina psihiatrică și sec. X

Psihiatria a intrat în medicina clinică la începutul sec. XIX, după Revoluția Franceză, vorbind francezește, la Bicêtre și Salpêtrière. Secolul al XX-lea l-a început vorbind nemțește, cu Kraepelin și Jaspers și l-a terminat în englezește, cu DSM III.

Kraepelin

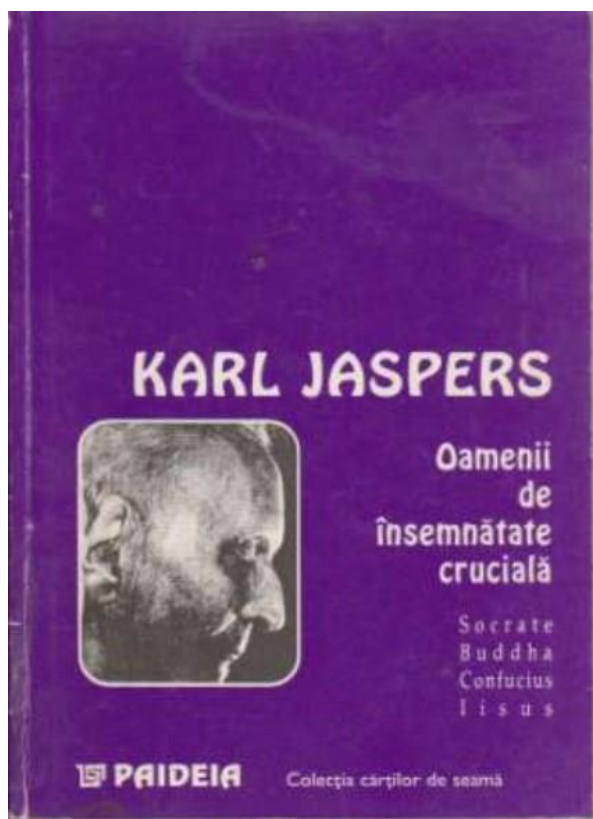

Să rămânem puțin la veacul trecut. Kraepelin a ajuns profesor la Munchen, venind din Estonia, și a pus bazele sistemului nosologico-nosografic al psihiatriei care definește și sistematizează bolile acestei discipline medicale. În centrul acestora se aflau: schizofrenia – fosta demență precocă – și boala maniaco-depresivă. Ultima era cunoscută de peste 200 de ani.

Schizofrenia, chiar în forma ei delirant-paranoidă, părea o boală mai recentă.

Kraepelin, acest patron al sistematicii psihiatrice moderne, avea profil de patrician. Către sfârșitul vieții a fost senator. Era un admirator al lui Bismarck și al performanțelor științifice germane. Cu el, psihiatria nebunilor din azile și-a atins apogeul.

Jaspers

Jaspers, de la Heidelberg, avea talente speculative, ajungând cu timpul unul dintre principalii filosofi existențialiști ai veacului. A studiat medicina, dar nu a practicat decât puțin, fiind bolnăvicios. În 1913 – anul viitor se vor împlini 100 de ani – a publicat și celebra carte „Psihopatologia generală”, care a ghidat gândirea psihopatologică a sec. XX.

Jaspers era reprezentantul unei noi generații, care se interesa acum nu doar de nebunii închiși în azile, ci și de bolnavii mentali din cabinetele particulare sau pe care-i întâlnea în viața de zi cu zi.

Apare astfel întrebarea:

„În ce relație e tulburarea psihică, boala mentală a spitalelor, dar și toate simptomele și etichetările de excentricitate sau aberație psihică din afara spitalelor, cu trăirile umane firești?”

Jaspers a răspuns că această legătură e naturală; și deseori vizibilă. Există astfel o gelozie normală, justificată, potențială în toți oamenii. Și care se actualizează atunci când sunt motive serioase. Dar există și o gelozie absurdă, nemotivată prin nimic, rigidă și impenetrabilă la argumente, cu un scenariu fantastic – delirant. La fel se poate comenta tristețea, suspiciunea sau sentimentul că ești în centrul atenției altora. Există, desigur, un punct de ruptură, de la care se trece într-un domeniu al incomprehensibilului.

Sfârșitul mileniului al doilea după Christos

Psihiatria cantitativă și impersonală din DSM III

Înțelegerea medical - psihiatrică a nebuniei, așa cum s-a realizat ea în sec. XIX și XX, așa cum a sistematizat-o Kraepelin și a analizat-o Jaspers, a început să se schimbe după cel de-al doilea Război Mondial.

În lume s-a impus viziunea empirico-pragmatică anglo-saxonă, în varianta propagată de liberalismul american. Democrația, cu virtuțile și excesele ei, a condus în anii 60 – în vremea hippy-lor – la o mișcare „antipsihiatrică”. Aceasta se datora neclarității definiției bolilor psihiatriei – dominată pe atunci în SUA de psihanaliză; precum și temerii de abuzuri și stigmatizare.

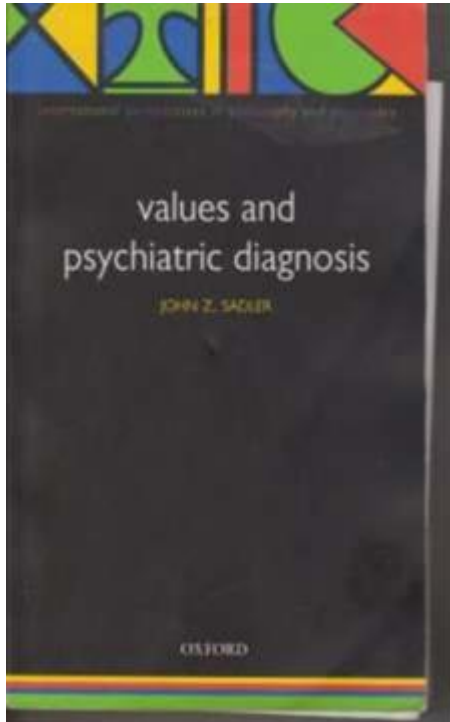
Psihiatria americană și-a revenit cu greu din aceasta situație, în deceniul al 7-lea al secolului trecut, făcând o serie de compromisuri pentru a se supune rigorilor științei, care gira validitatea celorlalte discipline medicale. Așa s-a născut sistemul DSM III.

Reacția la DSM III

Dar o civilizație democratică, cum e cea a occidentului, nu refuză dezbaterile și comentariile, în agora pieții ideatice. Așa s-a petrecut și cu DSM III. Manualul a intrat în jocul analizelor și interpretărilor.

Menționăm în mod special o carte ce a apărut în 2005 la Ed. Oxford

University Press, într-o colecție nu de mult înființată.

“International Perspectives in Philosophy and Psychiatry”

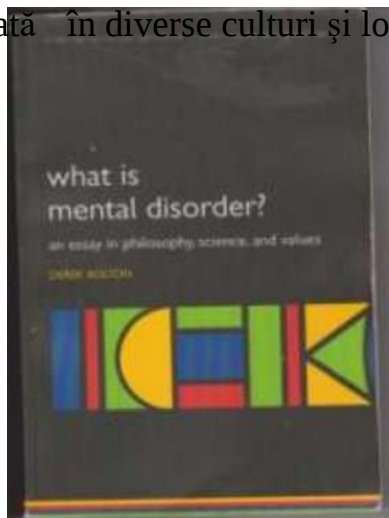
John Z. Sadler “Values and psychiatric diagnosis”

Autorul susține, în acord cu filosoful Fulford că, alături de o „medicină bazată pe evidențe”, e necesară și o „medicină bazată pe valori”. Și el comentează faptul că sistemul DSM III promovează de fapt, fără să o spună explicit, valorile specifice culturii americane: empirismul, individualismul, pragmatismul, naturalismul, hiponarativitatea, tradiționalismul. Se ridică astfel problema: cum poate fi folosit acest

sistem de circumscriere și diagnosticare a tulburărilor psihice în culturi care optează pentru alte valori bazale?

“De la DSM-III la DSM-V si ICD-10 al OMS, drumul e lung și greu”, ne spune prof. Norman Sartorius, trecând recent de la Washington prin Timișoara (prof. Sartorius coordonează în plan mondial proiectul ICD-10). “E greu pentru Organizația Mondială a Sănătății să combine exigențele statisticii cu practica terapeutică, așa de variată în diverse culturi și locuri ale lumii”.

În aceeași Editură și colecție a apărut în 2008 cartea: Derek Bolton “What is Mental Disorder?”

O invocăm pentru a deschide ultima parte a expunerii, o discuție

care se referă la doctrinele ce au apărut în marginea DSM III. Căci, vorba lui Hegel, există o viclenie a rațiunii: ceea ce scoți afară pe ușă, se întoarce pe fereastră. Așa s-a întâmplat și cu DSM III, care s-a vrut „ateoretic în ceea ce privește etiopatogenia”, promovând de fapt un model bio-medical bazat pe cognitivismul neuroștiințelor. De fapt, acest DSM III „ateoretic” a stimulat dezvoltarea unor doctrine etiopatogenice extrem de interesante. Iar Bolton face referință la ele. Și mai ales la perspectiva evoluționistă, promovată în aria definirii tulburării mentale în ultimul deceniu de către americanul Wakefield

Se consideră că, în cursul a cel puțin 1.000.000 de ani cât a durat antropogeneza, omul în devenire ce trăia în savana africană și-a selecționat evolutiv, ca instrumente adaptative, o serie de modele comportamentale ce s-au transmis genetic, sub formă de „module psihice adaptative”, structuri funcționale incluse în creier.

Astfel ar fi modulul investigării ambianței, cel al tensiunii anxioase ce apare când, departe de cuib sau locuință, apar indici că ar putea fi prezent un pericol; sau modulul fricii, înnăscute și învățate, ce ne apără de pericole.

Aceste instrumente adaptative, care sunt moduli comportamentali, pot scăpa de sub control. Și atunci apare câte o stare necontrolată, așa cum ar fi anxietatea generalizată sau chinurile patologiei fobice.

În fiecare persoană există mecanisme, „instrumente” psihocomportamentale de raportare adaptativă la diverse împrejurări constant întâlnite, „moduli psihopatologici adaptativi”	Modulii, fiind „instrumente”, „organe funcționale”, se activează semnificativ, adaptându-se la parametrii situațiilor concrete.
1. Investigarea psihomotorie a ambianței	 (anxietate generalizată) Situații posibil periculoase
2. Alerta, așteptarea investigatorie tensionată, controlul situației	
3. Controlul ordinii în ambianța proximă	
4. Controlul curățeniei ambianței și a propriului corp	
5. Auto-controlul propriului comportament, cu verificări și inhibiții	
6. Conduita de confruntare beligerantă cu un adversar.	
7. Conduita de retragere din confruntare, fuga	
8. Conduita de evitare fobică a unei situații cunoscute (sau prezumate) ca periculoasă	
9. Retragera inhibată pentru refăcere (după pierderi, înfrângeri)	
10. Dezinhibiția expansivă (prosocială) pentru realizarea unei performanțe optime/ sau pentru creșterea coeziunii sociale	
11. Suspiciune, atenție crescută față de supravegherea exercitată de alții	
12. Simularea, disimularea, ascunderea intenției, inducerea celuilalt în eroare	

Cazul suspiciunii – paranoia

1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.
8.
9.
10.
11. Suspiciune, atenție crescută față de supravegherea exercitată de alții
12.

Suspiciunea e un fenomen normal, necesar unei bune colaborări; trebuie să știi în cine să ai încredere, pe cine te poți baza într-o întreprindere comună.

Orice om e în permanență și suspicios, alături de deschiderea agreabilă pentru comunicare și colaborare.

Unele persoane se pot manifesta predominant neîncrezător în orice subiect, îl observă cu atenție, ca nu cumva să-i fie ostil.

Supravegherea atentă a altora e necesară pentru binele individual; sau ca precauție socială (ex. spionajul).

Convingerile paranoide, derivate din situația normală și adaptativă, sunt susținute de faptul de a fi în centrul atenției altora, comentat de aceștia, de faptul de a fi supravegheat, de atitudinea suspicioasă a altora.

M.p.a. al suspiciunii se poate dezimplica din utilizarea sa flexibilă curentă și, în paranoide, iese în prim plan în mod simplificat, acaparează psihicul persoanei, se manifestă decontextualizat, patologic.

Concepția psihologiei evoluționiste privitor la dotarea psihismului individual cu o serie de structuri funcționale – m.p.a. – ce pot fi activate și utilizate în situații semnificative speciale, reprezintă o nouă perspectivă pentru psihopatologie.

Să revenim acum la starea maniacală

Antropogeneza s-a petrecut în cursul ultimilor 1.000.000 ani în urmă, caracterizată prin:

- Statura bipedă

Sărbătorile au două faze. Cea inițială, de purificare și invocare a zeului prin rugăciuni și penitențe. Iar după ceremonialul ce realizează teofania se dezlănțuie cea de-a doua fază, a exuberanței dezinhibate.

Cum e omul în cursul acestor sărbători? El e vesel, bine dispus, sociabil, volubil, lipsit de reticențe, logoreic, cântă și dansează, e dezinhibat, curajos, uneori hipersexual, licențios, necontrolat.

Ce-i mai lipsește oare ca să diagnosticăm o stare hipomaniacală? Doar faptul că ne aflăm realmente în sărbătoare.

Putem considera modelul comportamental ce stă la baza stării maniacale ca derivând dintr-un modul psihic adaptativ al dispoziției expansive, energice, prosociale. O asemenea dispoziție e necesară și utilă, dacă e folosită adecvat, pentru a câștiga o confruntare, pentru a te bucura de un succes, pentru a participa efectiv la o sărbătoare colectivă. În varianta sa sărbătorească și potențată de alcool, modulul expansiv-energetic-prosocial se poate independentiza și trece în prim plan. Dacă e puțin intens, o astfel de dispoziție ne ajută să obținem performanțe mai bune.

Dacă modulul dispozițional în discuție se dezimplică mai tare și pune stăpânire pe noi făcându-ne subordonații săi, manifestându-se ca atare în orice împrejurare, decontextualizându-se, făcându-ne să cântăm și să dansăm goi pe stradă, el iese din regimul său de organ util organismului psihic.

Şi ne trimite la Socola.

Fobia și rușinea socială

Fobia socială este în prezent considerată o tulburare psihică ce constă în teama de a te afirma în public, din cauza fricii de a nu te face de rușine.

Rușinea este o veche problemă de psihologie socială; situațiile de care trebuie să te rușinezi sunt cele care califică negativ subiectul în fața comunității. De aceea se practica condamnarea la oprobiul public, la expunerea la „stâlpul infamiei”, astfel încât alții să-și poată bate joc de subiect.

Era o condamnare oficială, inclusă în jurisprudența vremii. La stâlpul infamiei ți se putea pune pe față o mască de porc sau maimuță.

Educația copiilor cuprinde și ea sancțiuni cu rușinarea publică; e.g. pedepsirea prin ”punere la colt”.

Nerușinarea era considerată o trăsătură moralmente negativă, descrisă ca atare în urmă cu 2500 de ani de Theofrast: dar și în sec. XX în cadrul conceptului de psihopatie (Cleckley).

Deși se pare că evoluția umanității din ultimele decenii nu mai cultivă rușinea ca pe vremea lui Adam și Eva, fobia socială e un indiciu că acest modul e înscris în viața și creierul omului. Vom încheia periplul prin lumea psihiatriei cu o temă aparent paradoxală:

Schizofrenia, simțul comun și bunul simț

Cu puțin timp înainte de apariția DSM III, psihopatologul fenomenolog Blankenburg publica un studiu în care analiza schizofrenia hebefrenă din perspectiva pierderii simțului comun al „axiomelor vieții cotidiene”.

Ceea ce orice om face spontan și firesc, acești schizofreni ajung să facă cu dificultate, cu efort hiperlucid. Dispare atitudinea evidentă, naturală, spontană asupra vieții zilnice, familiaritatea cu lumea. Are loc o pierdere a simțului situației; deciziile și comportamentul pot deveni bizare, lipsite de bun simț.

Ex. - Un părinte îi cumpără fiicei sale bolnave de cancer drept cadou de Crăciun un sicriu.

- Pentru un protest social obișnuit, subiectul se duce personal la președintele republicii.
- Un învățător le cere elevilor să nu folosească metafore, căci nu corespund realității perceptibile.

Repere istorice

Simțul comun (Koinos aistesia) a fost comentat de Aristotel ca „al

șaselea simț”, care integrează informațiile ce vin prin cele cinci simțuri, pentru a le oferi imaginarului și sufletului rațional.

Stoicismul greco-roman a înțeles însă prin simțul comun o aptitudine comunitară, de integrare a indivizilor în societate. Giambattista Vico, în sec. XVIII, străduindu-se să relanseze umanismul elenistic, a promovat acest ultim sens, socio-cultural.

Școala filosofică scoțiană din sec. XVIII a comentat simțul comun tot ca o funcție de integrare a indivizilor în comunitate, având atât o fațetă etică, cât și una cognitivă.

Kant, la sfârșitul sec. XVIII, preia termenul simțului comun împreună cu judecata (estetică) de „gust”, ca un simț al omului cultivat, în raport cu produsele artistice de calitate.

În continuitatea acestor înțelesuri s-au dezvoltat ulterior:

- ideea bunului simț, în sensul unei adecvări spontane la regulile și normele sociale;
- ideea de „tact” și „fler”, în sensul unei bune sinteze informaționale situaționale, în rezolvarea de probleme practice;
- ideea de „simț al măsurii”, al proporțiilor, al situației, al realității;

Filosofia britanică a simțului comun stă la baza unei elaborări etice, ca cea a lui Moore în sec. XX.

Fenomenologia lui Husserl invoca o „lume a vieții naturale” (Lebenswelt), pornind de la care meditația filosofică (în sensul lui Descartes) suspenda metodic sau „punea între paranteze” evidențele naturale pentru o fondare a realității în planul „egoului transcendent”.

Studiul lui Blankenburg se plasează la nivel fenomenologic, susținând că în schizofrenie se prăbușește structura conștiinței, organizată în jurul „egoului transcendent”. Acesta, în loc să fie la rădăcinile unei arhitectonici, apare la suprafață, în locul „egoului empiric”, manifestându-se

opatoloaiici, unde nu se află „la locul lui”, totalmente derutat.

Actuala psihie fenomenologică a schizofreniei (Stangellini, 2004, 2012, Fucs, 2011, Parnas și Sass, 2011) comentează pierderea simțului comun nu doar prin raportare la sine, ci și prin pierderea capacității de raportare la celălalt – a intersubiectivității intercorporeale – ce conduce la deficit de integrare comunitară și la hiperreflexie.

În ultimele decenii fenomenologia a avut, în comentarea schizofreniei, drept partener, cognitivismul.

Cognitivismul a analizat și demonstrat tulburarea neurocognitivă a pierderii filtrului informațional, care ierarhizează spontan informațiile în importante și secundare.

Astfel, părțile și detaliile nu se mai integrează în ansambluri coerente și semnificative. Acest deficit al „coerenței centrale” se extinde din zona percepției ambianței, în cea a percepției sinelui și a

celuilalt, conducând la distorsiuni de sinteză cognitivă, inclusiv în plan lingvistic, conceptual de plasare a sinelui în situație.

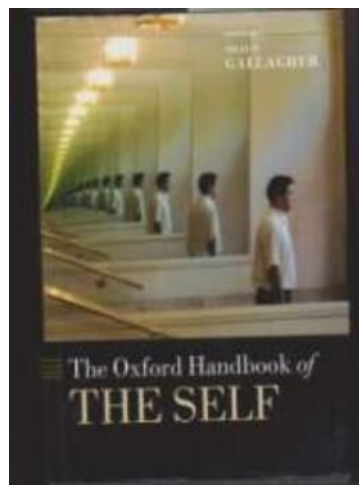
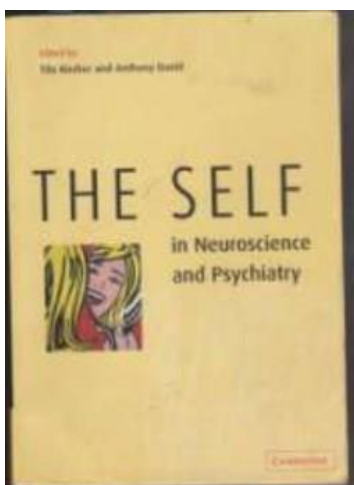
Tulburarea mentală derivă din noi, printr-un minus, printr-un deficit care lasă să răzbată la suprafață instrumentele noastre psihice cu care operăm zilnic.

Diavolul sau zeul din noi iese de sub controlul echilibrului și armoniei integrative. Pulsunile și haosul nu mai stau la locul lor.

Cădem pradă unui deficit dezordonat, simplificator, dezadaptativ.

Coerența centrală, ca sinteză ierarhică a informațiilor în percepție și acțiune, asigură identitatea sinelui conștient, atât în raportările actuale la situațiile problematice, cât și a identității

biografice. Instanță care se corelează cu dimensiunea transculturală – transcendentală a persoanei conștiente, centrată de Sinele – de Self-ul său.

Distorsiunea simțului comun și a coerenței informative centralizate conduce pe de-o parte la schizofrenie...pe de altă parte la lipsa de fler, de tact social, de bun gust estetic, de bun simț moral.

Bunul simț și simțul comun nu reprezintă doar o metaforă; ele ar trebui să fie o realitate, astfel încât să nu se poată scrie o carte cu titlul: „Bunul simț ca paradox”

„Ce e tulburarea mentală?”

Răspunsul nu mai poate fi acum: „o boală a creierului, ca toate celelalte boli”. Tulburarea mentală dezvăluie infrastructura psihismului uman, a „antroposului”, la celălalt pol, deficitar în raport cu zona de anormalitate a creației, așa cum gândeau Platon și romanticii. La fel cum Organonul lui Aristotel ne relevă infrastructura categorială și logică a gândirii și vorbirii firești, a științei, poeziei și artei, la fel o știință aprofundată a psihopatologiei poate ajuta la descifrarea structurii antroposului. Să nu uităm deci de valoarea antropologico-culturală a întrebării „Ce e tulburarea mentală?”

Mai ales că cei ce-și pun această întrebare înțeleg ce importantă e pentru om pacea sufletească.

Vă mulțumesc pentru atenție!

Materialul acestui curs se găsește pe site-ul
mircealazarescu.ro

Tehnoredactarea cursului: Vlăduț Marinela

